

QIDA SAHƏSİNİN SARIMSAĞIN BOY, İNKİŞAF VƏ MƏHSULDARLIĞINA TƏSİRİ

C.Ə.RZAYEV, kənd təsərrüfatı elmləri namizədi
Azərbaycan ET Tərəvəzçilik İnstitutu

Sarımsaq bitkisinin boy, inkişaf və məhsuldarlığı sortun bioloji xüsusiyyətlərindən, becərildiyi yerin torpaq-iqlim şəraitindən, tətbiq olunan aqrotexnikadan və həmçinin də qida sahəsinin müxtəlifliyindən asılıdır. Sarımsaq bitkisindən yüksək və keyfiyyətli məhsul almaq üçün hər sortun qida sahəsinin düzgün müəyyən edilməsi əsas şərtlərdən biridir. Sarımsağın optimal qida sahəsinə öyrənmək üçün təcrübədə 4 sortnününəndən (1, 5, 7, 10 saylı) 4 qida sahəsindən (20x5, 30x5, 40x5, 50x5sm) və bir əkin (15x) müddətindən istifadə edilmişdir.

müddəti kiçik qida sahələrində (20x5, 30x5sm) böyük qida sahələrinə (40x5, 50x5sm) nisbətən uzun olmuşdur. Belə ki, vegetasiya müddəti (kütləvi çıxışdan texniki yetişkənliyə) 20x5, 30x5sm qida sahələrində vegetasiya müddəti 1 saylı sortnününəndən 230-235 gün, 5 saylı sortnününəndə 231 gün, 7 saylı sortnününəndə 263-264 gün, 10 saylı sortnününəndə 238 gün olduğu halda, 40x5, 50x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnününəndə 240 gün, 5 saylı sortnününəndə 237 gün, 7 saylı sortnününəndə 273 gün, 10 saylı sortnününəndə isə 242-246 gün olmuşdur.

Qida sahəsindən asılı olaraq sarımsağın inkişaf göstəriciləri, günlə

Qida sahəsi, sm	Sortnününələrinin şərti əkin nömrəsi											
	1			5			7			10		
	əkindən kütləvi çıxışa	kütləvi çıxışdan, texniki yetişkənliyə	əkindən texniki yetişkənliyə	əkindən kütləvi çıxışa	kütləvi çıxışdan, texniki yetişkənliyə	əkindən texniki yetişkənliyə	əkindən kütləvi çıxışa	kütləvi çıxışdan, texniki yetişkənliyə	əkindən texniki yetişkənliyə	əkindən kütləvi çıxışa	kütləvi çıxışdan, texniki yetişkənliyə	əkindən texniki yetişkənliyə
20x5	27	235	262	18	231	249	31	263	294	32	238	270
30x5	32	230	262	18	231	249	30	264	294	32	238	270
40x5	30	240	270	18	237	255	26	273	298	31	242	273
50x5	31	240	271	18	237	255	26	273	298	30	246	276

Cədvəl 1

Tədqiqat illərində bitkinin hündürlüyü, yarpaqların eni, uzunluğu ölçülmüş, bitkilərdə olan yarpaqlar sayılmışdır.

Qida sahələrindən asılı olaraq sortnününələrində bitkilərin hündürlüyü, yarpaqların sayı, yarpaqların eni və uzunluğu orta hesabla 2 saylı cədvəldə verilir.

Cədvəldən göründüyü kimi qida sahələrinin müxtəlifliyi bitkidə olan yarpaqların sa-

Tədqiqat işləri Azərbaycan Elmi Tədqiqat Tərəvəzçilik İnstitutunun Abşeron Yardımcı təcrübə təsərrüfatında aparılmışdır. Təcrübədə fenoloji müşahidələr, biometrik ölçülər aparılmaqla yanaşı, təsərrüfat göstəriciləri də öyrənilmişdir.

Fenoloji müşahidələrdən əkin vaxtı, kütləvi çıxış, həqiqi yarpaqların əmələ gəlməsi, gövdənin yatması, texniki yetişkənlik, məhsul yığılı tarixləri qeydə alınmış, fazalar arasındakı günlər hesablanmışdır. Məqalədə cədvəli sadələşdirmək məqsədi ilə əkindən kütləvi çıxışa, kütləvi çıxışdan texniki yetişkənliyə, əkindən məhsul yığılına qədər olan günlər verilir. Aparılmış fenoloji müşahidələrin nəticələri 1 saylı cədvəldə verilir.

Cədvəldən göründüyü kimi sortnününələrində bitkilərin kütləvi çıxışı 1 saylı sortnününəndə 27-32 gün, 5 saylı sortnününəndə 18 gün, 7 saylı sortnününəndə 26-31 gün, 10 saylı sortnününəndə isə 30-32 gün olmuşdur. Buradan aydın olur ki, sarımsaq bitkisinin kütləvi çıxışı qida sahəsindən bir o qədər də asılı olmayaraq, əsas sortun bioloji xüsusiyyətlərindən asılıdır.

Qida sahəsinin müxtəlifliyi sarımsaq bitkisinin kütləvi çıxışına bir o qədər də təsiri olmadığı halda vegetasiya müddətinə və məhsul vermə dövrünün uzunluğuna öz təsirini göstərir. Belə ki, bitkinin vegetasiya

Cədvəl 2
Qida sahələrindən asılı olaraq sortnününələrində bitkilərin hündürlüyü, yarpaqların sayı və onların eni və uzunluğunun göstəriciləri

katoloq sayı	qida sahəsi (sm)	Bitkinin hündürlüyü (sm)	bitkidə olan yarpaqların sayı (ədəd)	Yarpaqların eni (sm)	yarpaqların uzunluğu (sm)
1	20x5	19,0	11	1,6	36,0
	30x5	19,0	11	1,6	37,5
	40x5	22,0	12	2,1	39,0
	50x5	22,0	12	2,2	39,0
5	20x5	39,5	9	2,1	38,5
	30x5	42,0	9	2,4	38,0
	40x5	44,0	12	2,5	42,0
	50x5	43,5	12	2,6	40,0
7	20x5	52,5	11	3,9	30,2
	30x5	65,0	11	4,4	37,9
	40x5	70,0	13	4,7	42,5
	50x5	76,5	12	5,3	38,0
10	20x5	15,5	11	1,8	36,5
	30x5	19,0	11	2,1	36,0
	40x5	21,0	12	2,6	40,5
	50x5	19,5	12	2,2	37,5

yına təsir etmədiyi halda bitkilərin hündürlüyünə, yarpaqların eninə və uzunluğuna müsbət təsir göstərir.

Bitkilərin hündürlüyü 20x5, 30x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində 19sm, 5 saylı sortnümünəsində 39,5-42sm, 7 saylı sortnümünəsində 52,5-65sm, 10 saylı sortnümünəsində 15,5-19sm olduğu halda, 40x5, 50x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində 22sm, 5 saylı sortnümünəsində 43,5-44sm, 7 saylı sortnümünəsində 70-76,5sm, 10 saylı sortnümünəsində 19,5-21,5 sm;

Yarpaqların eni 20x5, 30x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində 1,6sm, 5 saylı sortnümünəsində 2,1-2,4sm, 7 saylı sortnümünəsində 3,9-4,4sm, 10 saylı sortnümünəsində 1,8-2,1sm olduğu halda 40x5, 50x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində 2,1-2,2sm, 5 saylı sortnümünəsində 2,5-2,6sm, 7 saylı sortnümünəsində 4,7-5,3sm, 10 saylı sortnümünəsində 2,2-2,6sm, yarpaqların uzunluğu 20x5, 30x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində 36,0-37,5sm, 5 saylı sortnümünəsində 38-38,5sm, 7 saylı sortnümünəsində 30,2-37,9sm, 10 saylı sortnümünəsində 36-36,5sm olduğu halda 40x5, 50x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində 39,0sm, 5 saylı sortnümünəsində 40-42sm, 7 saylı sortnümünəsində 38-42,5sm, 10 saylı sortnümünəsində 37,5-40,5sm olmuşdur.

Tədqiqat nəticəsində tam aydın olmuşdur ki, sarımsağın dişlərini geniş qida sahələrində əkidikdə onlardan əmələ gələn bitkilər yaxşı boy atır, yarpaqlar enli və uzun olur və nəticədə məhsuldarlıq artır.

Sarımsağın məhsuldarlığı sortun bioloji xüsusiyyətlərindən, onun becərildiyi torpaq-iqlim şəraitindən, becərmə texnologiyasından asılı olmaqla və həm də qida sahəsindən asılıdır.

Tədqiqat illərində qida sahələrindən asılı olaraq sarımsağın hektardan məhsuldarlığı, soğanağın çəkisi, bir soğanaqda olan dişlərin sayı və bir dişin çəkisi sortnümünələri üzrə öyrənilmişdir. Alınmış nəticələr 3 saylı cədvəldə verilir.

Cədvəldən göründüyü kimi sarımsağın sortnümünələri iri qida sahələrində əkilib becərdikdə hektardan yüksək məhsul alınır, soğanaq və onda olan dişlər iri olurlar.

Belə ki, hektardan orta məhsuldarlıq 20x5, 30x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində 141,4-146,8 sent, 5 saylı sortnümünəsində 128,1-154 sent, 7 saylı sortnümünəsində 226,5-241,6 sent, 10 saylı sortnümünəsində 117,5-135,2 sent olduğu halda, 40x5, 50x5sm qida sahələrində isə 1 saylı sortnümünəsində 156-173 sent, 5 saylı sortnümünəsində 167,9-185,0 sent,

7 saylı sortnümünəsində 256-274,6 sent, 10 saylı sortnümünəsində 148,2-165 sent olmuşdur.

Qida sahələrindən asılı olaraq soğanağın və onda olan dişləri iriliyinə görə də sortnümünələri bir-birindən fərqlənir. Belə ki, 20x5, 30x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində soğanağın çəkisi 28,7-29,5 qram, bir dişin çəkisi 2,8-3,4 qram, 5 saylı sortnümünəsində soğanağın çəkisi 34,1-34,2 qram, bir dişin çəkisi 3-3,5 qram, 7 saylı sortnümünəsində soğanağın çəkisi 75,7-80,5 qram, bir dişin çəkisi 5,1-6,5 qram, 10 saylı sortnümünəsində

Cədvəl 3

Qida sahəsindən asılı olaraq sarımsağın əsas təsərrüfat göstəriciləri

Az ETTİ katoloq sayı	qida sahəsi (sm)	orta məhsuldarlıq, ha/sent	soğanağın çəkisi (qram)	soğanağın dişlərinin sayı (ədəd)	Bir dişin çəkisi (qram)
1	20x5	141,4	28,7	9	2,8
	30x5	146,8	29,5	8	3,4
	40x5	173,0	44,1	8	4,6
	50x5	156,0	40,2	9	4,5
5	20x5	154	34,2	9	3,5
	30x5	128,1	34,1	11	3,0
	40x5	185,0	45,3	10	4,2
	50x5	167,9	41,7	11	4,0
7	20x5	226,5	75,7	12	5,1
	30x5	241,6	80,5	10	6,5
	40x5	256,0	89,5	9	8,0
	50x5	274,6	102,5	10	9,2
10	20x5	117,5	18,2	8	1,7
	30x5	135,2	24,6	11	2,0
	40x5	165,0	29,7	10	2,8
	50x5	148,2	27,2	8	3,1

nəsində soğanağın çəkisi 18,2-24,6 qram, bir dişin çəkisi 1,7-2,0 qram olduğu halda 40x5, 50x5sm qida sahələrində 1 saylı sortnümünəsində soğanağın çəkisi 40,2-44,1 qram, bir dişin çəkisi 4,5-4,6 qram 5 saylı sortnümünəsində soğanağın çəkisi 41,7-45,3 qram, bir dişin çəkisi 4-4,2 qram, 7 saylı sortnümünəsində soğanağın çəkisi 89,6-102,5 qram bir dişin çəkisi 8-9,2 qram, 10 saylı sortnümünəsində isə soğanağın çəkisi 27,2-29,7 qram, bir dişin çəkisi 2,8-3,1 qramdır.

Beləliklə, qida sahələrini müqayisə etdikdə belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, sarımsağı 40x5, 50x5sm qida sahəsində əkilib becərdikdə hektardan məhsuldarlıq çoxalır, soğanaqlar və onlarda yerləşən dişlər iri olurlar. Bunu nəzərə alaraq sarımsağın 40x5, 50x5sm qida sahələrində əkilməsi məsləhətdir.